

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ЛУЦЕНКО Юрій Васильович - доктор юридичних наук, професор, Рада національної безпеки і оборони України

orcid.org/0000-0002-8731-2941

УДК 343.3/.7

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.25

У статті висвітлені проблемні питання, які стосуються легалізації зброї, враховано національний та зарубіжний досвід. Досліджено зарубіжний досвід легалізації зброї у Франції, США, Швейцарії, Фінляндії, Литві, Австралії, Великій Британії.

У ході дослідження з'ясовано, що низьким загальним рівнем смертності від зброї є країни з ефективним законодавством про запобігання насиллю з застосуванням зброї. Громадяни Швейцарії несуть сувору відповідальність за втрату власної зброї, в тому числі кримінальну за тяжкі злочини, скоєні з викраденої зброї. У країнах ЄС простежується низький інтерес громадян до зброї, кожні дев'ять з десяти громадян не мають і не планують мати зброю для самозахисту. Загальною тенденцією для ЄС є посилення відповідальності за нелегальне чи надмірне використання вогнепальної зброї. У країнах ЄС особливу увагу приділено профілактиці масових невмотивованих убивств, проявам тероризму тощо.

Наголошено, що наразі Україна залишається єдиною державою на території Європи, де залишається не вирішеним питання легального продажу та носіння вогнепальної зброї, що у перспективі лише негативно впливає на криміногенну обстановку в державі.

Ключові слова: злочинність; боротьба зі злочинністю; незаконний обіг зброї; торгівля зброєю; необхідна оборона; запобігання насиллю; тероризм; вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; диверсія; перешкоджання законній ді-

яльності Збройних Сил України та інших військових формувань; контрабанда зброї; розбій; бандитизм; створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Постановка проблеми

Стрімкий розвиток суспільних правовідносин, демократизація державних інституцій неможлива без наступальної боротьби зі злочинністю у різних її проявах. Держава в особі компетентних органів визначає правила поведінки, що спрямовані на гарантування безпеки кожній особі, а також встановлення стану захищеності суспільства та держави від різного роду протиправних посягань на охоронювані інтереси. Порушення цих приписів може призвести до завдання непоправної шкоди ефективній діяльності держави у різних її сферах [11, с. 389; 9, с. 364–365; 10, 60–64].

В умовах складної обстановки в суспільстві, що викликана збройною агресією Російської Федерації до України, яка у подальшому призвела до нестабільної ситуації як у внутрішніх, так і у зовнішніх відносинах за останні роки підвищився рівень злочинності в державі [12]. Також до негативних чинників слід віднести і ряд реформ правоохоронної системи, що потягнуло за собою погіршення ефективності та дезорганізацію працівників правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням легалізації зброї, боєприпасів та інших засобів ураження було присвяче-

но значну кількість робіт. Останнім часом проблеми легалізації зброї знайшли своє відображення у працях О. Ю. Богданець, Г. Ф. Гереги, Є. М. Денисенка, С. В. Діденка, О. А. Журавля, О. О. Косиці, А. К. Кострікіна, М. М. Поколодна, Д. С. Ткачова, Д. С. Чурікова та інших науковців.

Метою дослідження є аналіз досвіду зарубіжних країн в яких діє законодавство про зброю, а також вироблення на цій основі пропозицій, які у подальшому можна імплементувати до проекту закону, яким буде регулюватись порядок обігу зброї в Україні з урахуванням позитивного досвіду іноземних країн.

Виклад основного матеріалу

З постійними ризиками для життя та здоров'я людини, яке викликане збройною агресією РФ проти України, останнім часом населення нашої держави живе у загрозі збройного нападу з боку криміналітету, а також окремих осіб, які мають у своєму володінні зброю та інші засоби ураження. Подібні випадки мали місце на Вінниччині, де вночі невідомі озброєні особи, одягнені у камуфляжну форму та з масками на обличчях, проникли до адміністративного приміщення агрофірми. Погрожуючи пістолетом, зв'язали охоронця й зламали сейф, з якого викрали грошові кошти. Нападники також заволоділи документами підприємства, після чого втекли на автомобілі. Невдовзі правоохоронцями були розшукані та затримані підозрювані особи під час обшуку яких було виявлено та вилучено зброю, набої, рації, інструменти для зламу, тепловізори, біноклі, спецодяг, мобільні телефони, банківські картки, викрадені з фірми гроші та інші речові докази [2]. Також у селі Курилівка Харківської області невідомий у балаклаві під загрозою застосування зброї заволодів грошовими коштами, після чого зробив постріл у повітря і втік. Слідчими ГУНП в Харківській області за фактом події було відкрито кримінальне провадження за ч. 3 ст. 187 КК України [13]. Всі ці події відбувалися з реальною загрозою для життя та здоров'я пересічних громадян.

Хоча в Україні існує дозвільна система, яка регулює питання щодо отримання гро-

мадянами права на носіння та зберігання довгоствольної зброї цивільного призначення, для самозахисту подібна зброя не може бути застосована через низку об'єктивних факторів: по-перше, габарити, що не дозволяють приховано її носити; по-друге, вражаюча дія такої зброї несе більше шкоди, ніж необхідно для самооборони. Тому, постає питання про легалізацію короткоствольної зброї та приховане її носіння з метою забезпечення конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, передбаченого ч. 2 ст. 27 Конституції України, а також для реалізації необхідної оборони, що передбачена ст. 36 КК України [8, с. 29].

Між тим, саме стрілецька зброя стала однією з головних проблем для міжнародної спільноти та безпеки у світі у зв'язку з її надмірним розповсюдженням у всіх регіонах земної кулі. У локальних війнах і конфліктах така зброя користується найбільшим попитом. Причина такої популярності полягає в тому, що стрілецька зброя має відносно низьку ціну, має смертельну дію, зручна у перевезенні, її також легко сховати, вона може використовуватися протягом тривалого часу, проста в користуванні [14, с. 37].

Досліджуючи зарубіжний досвід легалізації зброї, у першу чергу необхідно звернути увагу на досвід Сполучених Штатів Америки. Так, США належить до країн, які легалізували використання вогнепальної зброї і надали її своїм громадянам у вільний доступ. За статистикою, найбільшу кількість вогнепальної зброї у світі на 100 осіб мають США – 90 одиниць [7, с. 115]. Водночас, володіти вогнепальною зброєю у окремих штатах взагалі заборонено. Загалом легалізація зброї у США позитивно вплинула на криміногенну ситуацію в державі. Так, у США кількість загиблих від вогнепальної зброї у 2020 році склала понад 45 тис. громадян, що складає самий великий показник смертності з моменту прийняття закону про вільний обіг зброї в США. Найбільша кількість загиблих від застосування зброї в США припадає на такі штати як: Міссісіпі, Луїзіана, Аляска, Міссурі, Вайомінг та Алабама. Водночас, такі штати як: Гаваї, Массачусетс, Нью-Джерсі, Род-Айленд та Нью-Йорк мають самі низь-

кі коефіцієнти смертності від вогнепальної зброї.

Дані Центру політики насилля США свідчать, що штати з самими високими показниками загальної смертності від вогнепальної зброї в країні – це штати з низькою ефективністю дії законів про попередження насилля з застосуванням вогнепальної зброї та більш високими показниками володіння зброєю. Крім того, штати з самим низьким загальним рівнем смертності від зброї мають один з самих ефективних законів про запобігання насиллю з застосуванням зброї в країні та мають найнижчі показники володіння зброєю.

Виділяючи загальну смертність від зброї (вбивства, самогубства та випадкові перестрілки) у 2020 році (рік за які зібрані повні дані) необхідно зазначити, що загальна чисельність американців, яких було вбито у результаті застосування зброї становить 45222 особи, що на 14% більше ніж у 2019 році – 39707 осіб. Також загальнодержавний рівень смертності від застосування зброї у 2020 році зріс: з 12,10% на 100 тис. населення в 2019 році до 13,73% на 100 тис. населення в 2020 році відповідно [16].

Суд США вважає, що особи мають право володіти тими видами зброї, які використовують у самозахисті чи полюванні. З 2016 року у Техасі набув чинності закон, що дозволяє відкрите носіння зброї, особам, які мають ліцензію. Щорічно в державі продається понад 5 мільйонів одиниць зброї. Продаж напівавтоматичної довгоствольної зброї дозволений у багатьох штатах, також у 30 штатах без дозволу дозволено відкрите носіння зброї, у 14 штатах з дозволом, а у 6 штатах взагалі діє заборона [6, с. 66].

Виходячи з викладеного, слід підтримати думку С. В. Діденка, який зазначив, що зважаючи на такі статистичні дані, що із забороною вільного обігу зброї та посиленням нагляду й контролю за її застосуванням зростає кількість тяжких злочинів. Статистика підтверджує, що там, де приватним громадянам дозволяють володіти зброєю, рівень злочинності падає, особливо швидко скорочується кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї. У зв'язку з зазначеним вище, до цікавого висновку дійшов

американський вчений Д. Мастард, який оприлюднив результати своїх досліджень в частині легалізації вогнепальної зброї. Згідно його досліджень, було зроблено висновок, що в штатах, де громадянам дозволено носити при собі зброю, кількість убивств щорічно скорочується на 2% [4, с. 149].

Наступним позитивним прикладом є Швейцарія, яка є однією з найбільш озброєних країн серед цивільного населення. Водночас, рівень злочинності у Швейцарії є один із найнижчих у світі. Відповідно до швейцарського законодавства громадяни мають право купувати зброю з 18 років, і не лише цивільну, а й армійську. Для носіння потрібно мати спеціальний дозвіл, який видається, якщо особа довела необхідність самооборони або оборони інших осіб. Також цікавим є той факт, що резервісти швейцарської армії зобов'язані тримати вдома зброю для того, щоб у разі екстрених ситуацій негайно ставати до оборони своєї держави. Позитивним є те, що існують чіткі правила зберігання, а також створено контролюючий орган, що систематично здійснює перевірки. Законодавством Швейцарії передбачено сувору відповідальність за порушення правил поводження зі зброєю [1, с. 60].

Володіння та зберігання зброї у домашніх умовах суворо регламентовано, наводяться вимоги до сейфів для зберігання зброї, передбачено покарання за порушення таких правил. Громадяни Швейцарії несуть відповідальність за втрату власної зброї, в тому числі кримінальну за тяжкі злочини, скоєні з вкраденої зброї [8, с. 32].

Цікавий досвід легалізації вогнепальної зброї має Фінляндія. Фінляндія – це одна з найбільш озброєних країн Європи, і що цікаво фіни теж колись воювали з Росією. На 5 млн. населення країни припадає понад 1,5 млн. ліцензій на вогнепальну зброю. У цій країні, володіння і використання вогнепальної зброї регулюється спеціальним законом прийнятим у 1998 році. Насправді законодавство Фінляндії складно назвати ліберальним. На кожну одиницю зброї потрібно отримувати окрему ліцензію в місцевій поліції, хоча кількість зброї якою може володіти одна людина – необмежена. За згодою власника ліцензії, зброю можуть використо-

увати інші люди. Якщо у власника більше п'яти одиниць вогнепальної зброї він має зберігати їх в спеціально виділеному місці, яке також перевіряє місцева поліція.

За деякими виключенням, не можна перебувати із зарядженою зброєю в громадських місцях. Складно отримати ліцензію на зброю, придбану для самооборони. Серед причин отримання ліцензії фіни вказують переважно спорт чи полювання. Причиною відмови в отриманні ліцензії може бути кримінальне минуле заявника, та навіть водіння в нетверезому стані. Загалом до питання видачі ліцензій ставлять дуже суворо, і можуть легко анулювати її за вчинення навіть не кримінального злочину чи порушення умов зберігання або використання зброї. Цікаво, що фінам легше отримати ліцензію на пістолети ніж на рушниці. Це чудово проілюстровано статистикою – за даними правоохоронців Фінляндії на руках в громадян наразі перебуває понад 290 тис. пістолетів та револьверів [5].

У Франції основним законодавчим актом, що регулює правила придбання й використання громадянами вогнепальної зброї, є Закон «Про зброю» 1939 року. Він і досі є базовим у питаннях не лише носіння та використання зброї, а й регулювання відносин виробництва, торгівлі зброєю, тощо. У ньому міститься низка основних вимог щодо оформлення попередніх заявок на виготовлення, одержання дозволів на виробництво, порядок здійснення контролю за виробництвом і торгівлею тощо.

Водночас, досліджуючи позитивні риси законодавства іноземних країн про легалізацію зброї, не можна оминати увагою і законодавство зарубіжних країн де прийняття закону про зброю мав негативний характер. Так, необхідно звернути увагу на досвід Австралії, де у 1996 році уряд Австралії заборонив володіння багатьма видами вогнепальної зброї. Наслідки були такими ж, як і у Великій Британії. Кількість збройних пограбувань за вісім років дії закону зросла на 59%. Ірландія заборонила і конфіскувала величезну кількість стрілецької зброї у 1974 року. З того часу кількість убивств у країні зросла вп'ятеро. Ямайка заборонила острів'янам володіти будь-якою вогнепальною зброєю у

1974 році, і кількість убивств після прийняття закону збільшилася з 11,5 осіб на 100 тис. населення у 1973 році до 41,7 осіб у 1980 році відповідно [3, с. 328–329].

Українські вчені Г. Ф. Герета, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко досліджуючи країни Європейського Союзу, які мають збройне законодавство дійшли до висновку, що у країнах ЄС простежується відносно низький інтерес громадян до зброї, кожен дев'ять з десяти громадян не мають і не планують мати зброю для самозахисту. Країною з найбільшою у відсотках кількістю зброї для самозахисту в Євросоюзі є Литва, однак автори звертають увагу, що в цій країні в абсолютних показниках лише 0,7 на 100 громадян, які мають цивільну зброю (найнижчий показник в Європі), а показники індексу вбивств на 100 тис. населення вищі за розвинені країни ЄС. Серед власників зброї лише 14% європейців придбали її для самозахисту. Також дослідники слушно звертають увагу, що Європейські країни вирізняються найбільшою безпекою у світі і мають найнижчі показники індексу вбивств на 100 тис. населення. Загальним трендом для Євросоюзу є посилення відповідальності за нелегальне чи надмірне використання вогнепальної зброї, особливу увагу приділено профілактиці масових невмотивованих убивств, проявам тероризму тощо [15, с. 61].

Досліджуючи питання пов'язані з легалізацією зброї, також необхідно відмітити, що Україна наразі є єдиною державою на території Європи, де залишається не вирішеним питання легального продажу та носіння вогнепальної зброї. Такий стан речей в перспективі лише негативно вплине на криміногенну обстановку в державі. Тим більше, з урахуванням збройної агресії РФ проти України де велика кількість «трофейної» зброї та інших засобів ураження з тих чи інших причин не мають належного контролю з боку правоохоронних органів України, така неконтрольованість зброї у перспективі може стати у нагоді окремим особам та групам осіб для здійснення терористичних актів, вчиненні дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення дер-

жавної влади, посяганні на територіальну цілісність і недоторканність України чи на життя державного чи громадського діяча, диверсії, перешкоджанні законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, контрабанді зброї та боеприпасів до неї, умисних вбивств, розбоїв з застосуванням зброї, бандитизму, створенні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, нападу на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами та ряду інших кримінальних правопорушень.

Як бачимо, легалізація вогнепальної зброї – це не просто технічне надання згоди державою на володіння зброєю її громадянами. Це є складним процесом, який вимагає взяття до уваги цілого комплексу складових: від підтримки громадської думки до спроможності держави здійснювати реальний контроль за зброєю та забезпечувати належний рівень безпеки громадян [15, с. 123]. При цьому, значну роль у виборі стратегії суспільної безпеки у перспективі буде відігравати закон про зброю, основна мета якого – правове регулювання обігу зброї з урахуванням існуючих викликів, які мають місце в нашій державі.

Висновок

Аналізуючи викладене вище, необхідно відмітити наступне:

1. Ухвалення нормативно-правового акту на рівні закону з урахуванням досвіду розвинених країн, які на належному рівні спромоглися ефективно налаштувати правову систему держави та мають найнижчі показники злочинності з використанням зброї є необхідним та вирішить низку проблем по захисту громадянами свого життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших осіб та власності від протиправних посягань з боку порушників закону.

2. Ухвалення такого закону передбачає систему навчання майбутніх власників зброї, створення реєстрів обліку цивільної зброї, а також розширить права громадян для реалізації свого конституційного права на захист, як це реалізовано у Франції, Швейцарії, Фін-

ляндії, Литві, Сполучених Штатах Америки та ряду інших зарубіжних країн.

3. До негативних наслідків прийняття закону про зброю можна віднести наступні чинники: збільшення кількості осіб, засуджених за перевищення меж необхідної оборони; небезпека для поліції при затриманні підозрюваних осіб у вчиненні злочинів; велика ймовірність потрапляння зброї до рук криміналітету тощо.

Як бачимо, складність прогнозування наслідків є однією з основних причин того, що питання доцільності легалізації зброї в Україні залишається дискусійним та досить довгий час не вирішеним.

Література

1. Богданець О. Ю., Хлестун І. А., Пряміцин В. Ю. Легалізація цивільної зброї: специфіка, правова основа та іноземний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021, № 9. С. 57–60.

2. Вчинили озброєний розбійний напад на агрофірму на Вінниччині: оперативники та бійці КОРДу затримали чотирьох злочинців на Київщині. URL: <https://mvs.gov.ua/news/vcinili-ozbrojenii-rozbiinii-napad-na-agrofirmu-na-vinniccini-operativniki-ta-biici-kordu-zatrimali-cotiryox-zlocinciv-nakiyivshhinivideo> (Дата звернення: 27.09.2023).

3. Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Відкрит. міжнарод. ун-т розв. люд. «Україна». Київ, 2016. 443 с.

4. Діденко С. В. Проблеми легалізації зброї в різних зарубіжних країнах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018, Вип. 2 (3). С. 148–151.

5. Закордонний досвід: фіни та зброя. URL: <http://gunportal.com.ua/5742/2015/09/07/zakordonnij-dosvid-fini-ta-zbroya/> (Дата звернення: 01.10.2023).

6. Івоніна А. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/84675/1/Koibichuk_efficiency%20of%20decision-making.pdf#page=66 (Дата звернення: 01.10.2023).

7. Колосюк А. М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідаль-

ності суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 11(149). С. 113–118.

8. Косиця О. О., Ткачов Д. С. Позитивний досвід країн Європи та США щодо легалізації зброї цивільного призначення та можливості його застосування в Україні. *Правові горизонти*. 2017 № 3 (16). С. 28–33.

9. Луценко Ю. В., Макаренко Н. К. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 364–368.

10. Луценко Ю. В., Макаренко Н. К. Кіберзлочинність у сфері електронної торгівлі як прояв кримінального професіоналізму. *Право.ua*. 2023. № 3. С. 59–65.

11. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Актуальні проблеми удосконалення окремих положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 388–391.

12. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Удосконалення окремих положень статті 216 Кримінального процесуального кодексу України в контексті протидії воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 лист. 2022 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 73–75.

13. На Харківщині невідомий здійснив розбійний напад на АЗС. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/792171.html> (Дата звернення: 27.09.2023).

14. Романов О. Міжнародно-правове регулювання обігу зброї у світі та національний досвід України. *Юридичний журнал*. 2005. № 12. С. 36–45.

15. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Гергега, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. Київ: Видавничий дім –АДЕФ–Україна, 2015. 152 с.

16. States with Weak Gun Laws and Higher Gun Ownership Lead Nation in Gun Deaths, New Data for 2020 Confirms. URL: <https://vpc.org/states-with-weak-gun-laws-and-higher-gun-ownership-lead-nation-in-gun-deaths-new-data-for-2020-confirms/> (Date of application: 01.10.2023).

Lutsenko Yu. –

Doctor of Law, professor

**LEGAL PROBLEMS OF ARMS
LEGALIZATION: NATIONAL AND
FOREIGN EXPERIENCE**

The article highlights problematic issues related to the legalization of weapons, taking into account national and foreign experience. The foreign experience of the legalization of weapons in France, the USA, Switzerland, Finland, Lithuania, Australia, Great Britain was studied.

The study found that countries with effective gun violence prevention laws had a low overall gun death rate. Swiss citizens bear strict liability for the loss of their own weapons, including criminal liability for serious crimes committed with stolen weapons. In the EU countries, there is a low interest of citizens in weapons, every nine out of ten citizens do not have and do not plan to have weapons for self-defense. The general trend for the EU is to increase responsibility for the illegal or excessive use of firearms. In the EU countries, special attention is paid to the prevention of mass unmotivated murders, manifestations of terrorism, etc.

It was emphasized that currently Ukraine remains the only state in Europe where the issue of legal sale and carrying of firearms remains unresolved, which in the long run will only negatively affect the criminogenic situation in the state.

Key words: *crime; fight against crime; illegal arms trafficking; arms trade; necessary defense; prevention of violence; terrorism; committing actions aimed at the violent change or overthrow of the constitutional order or at the seizure of state power; encroachments on the territorial integrity and inviolability of Ukraine; sabotage; obstructing the legal activities of the Armed Forces of Ukraine and other military formations; arms smuggling; brigandage; gangsterism; creation of paramilitary or armed formations not provided for by law*